

POUS DE GEL, UNA CONSTRUCCIÓ FUNCIONAL

per Ramon Boleda Cases

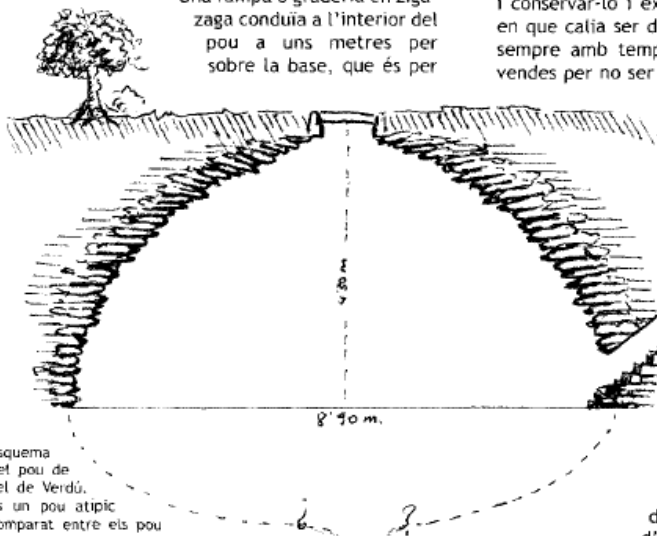
La utilitat i el profit dels *Pous de Gel* estan avalats per l'interès dels municipis en el manteniment i ús, a fi de facilitar als veïns un mitjà còmode de refrigeració.

Fou una antiga indústria perduda enllà dels temps: Res d'estrany seria trobar-los en les cultures antigues mediterrànies, com per exemple la dels romans, tan donats a les comoditats.

▶ LA CONSTRUCCIÓ

Els pous de gel estan constituïts fonamentalment per un gran buidat cònic fet al subsòl del lloc escollit. Les parets es construeixen amb pedra seca de grans carreus sobreposats els uns als altres, que tanquen la volta a cada filada fins a cloure al vèrtex, on hi ha una obertura rodona o quadrada tancada amb una llosa de pedra. Aquest tipus de "falsa volta" era emprat a tot arreu. La cúpula esfèrica a més de resoldre el tancament del pou, evitava en part la circulació de l'aire que podia fondre el gel. Alguns, conserven el fons còncau, amb indicis de desguàs de l'aigua generada pel desglaç que es colava al fons del pou, des d'on sortia a l'exterior, per un regueró si el desnivell ho permetia o es practicava un altre pou de desguàs, com ho demostra un aclaridor document de l'any 1611 (1). L'arrendador és Pau Estalella i entre les clàusules d'arrendament s'hi fa constar que "haurà de refer el pou y posar-lo a punt. Fer la tapa de bona pedra per lo bocatge y fer un pou al costat per treure la aigua ap dos calderetes".

Una rampa o graderia en zig-zaga conduïa a l'interior del pou a uns metres per sobre la base, que és per

Esquema del pou de gel de Verdú. És un pou atípic comparat entre els pous coneguts per la seva amplada. S'ignora l'acabament de la base reomplerta posteriorment.

on es començava a extreure el gel, que s'arrancava a tall obert com si es tractés d'una gelera. Hom entén que arrencant-lo per baix era la condició més favorable per al seu manteniment.

Les geleres, unes parcel·les closes que s'omplien d'aigua abans d'entrar a la nit que hom intuïa que seria gelada, estaven situades a la superfície tocant al pou. El citat document d'arrendament ens descobreix com els jurats de la vila "autoritzen prendre lo glaç o neu de les basses, emprius y valls y altres del terme" com si fós un privilegi (2). L'emmagatzematge es feia amb estrats de gel i palla ben atapeïts, cosa que feia soldadura formant un bloc que es conservava perfectament fins a arribar l'hivern següent.

La primera notícia que tenim del pou de Verdú ens la donà el *Llibre de les Stimes* redactat l'any 1549, registrada de la següent manera: "Ítem. Més te la vila y Universitat, un pou ab plena facultat donada y atribuïda per lo senyor Dom Abat (de Poblet) de poder empoar glas o neu y vendres aquell ab y condició de que cap altre non tinga, ab los pactes de dita concessió lo qual (pou) està situat prop lo Portal de Lleida y ans dit de Sant Miquel..." (3).

Com podem veure, el pou de gel era de la vila i produïa uns beneficis quan s'arrendava al millor postor amb uns tractes i condicions puntuals que el lector copsarà amb l'exposició que oferim de documents.

L'arrendador s'havia d'espavilar a produir, recollir i emmagatzemar gel fins que el pou quedés tot ple i conservar-lo i extreure'l. Operacions importants en que calia ser destre i que s'havien de realitzar sempre amb temperatures gèlides, dosificant les vendes per no ser víctima dels forts i elevats bans econòmics, si es quedava sense gel. Per contra, el gel sobrant podia negociar-lo lliurement, que és quan més marge li quedava.

Per sort, són molts els documents relacionats amb el pou de gel que es guarden a l'Arxiu Parroquial, alguns d'atípics, com el següent: Pau Estalella el trobem d'arrendador al citat document de 1611. Ara, el 1614 ell i els jurats de la vila tenen problemes amb l'abat de Poblet i concorren junts amb Pau Estalella arrendador del glaç en presència d'Antoni Ribé, batlle de Verdú, apel·lar contra l'abat de Poblet

XOPREVIUS

Simon Trilla" que havia anul·lat una contracta entre els jurats i dit Pau. És per això que recorren al Sr. Lloc Tinent y Capità General del present principat de Catalunya y sa Regia Audiència".

Els cognoms dels arrendadors es repeteixen en els documents, però el qui més hi apareix és Cosme Guixà, que feia de tot. Era pagès i canterer. Devia ser un belluguet ja que el trobem per tot arreu. Vegem-lo aquí en un contracte que resumit diu així: "Als 15 de janer de 1667 en la Vila de Verdú, bisbat de Solsona Joan Prim prev. Y beneficiat desta pnt. Vila, Joan Oliveres, teixidor de lli, Felip Monfar y Rafel Talaveró pagesos tot de dita vila de Verdú..." "...Arrendem a Cosme Guixà pagès y canterer d'esta mateixa vila el Pou de Gel...". Entre les capitulacions hi trobem que l'arrendador ha de servir a lliures (5) i mitges lliures i en gros, "...si menester serà a tots los habitants desta present vila y junta ment als forasters que de tràmit se trobaran en dita vila y terme".

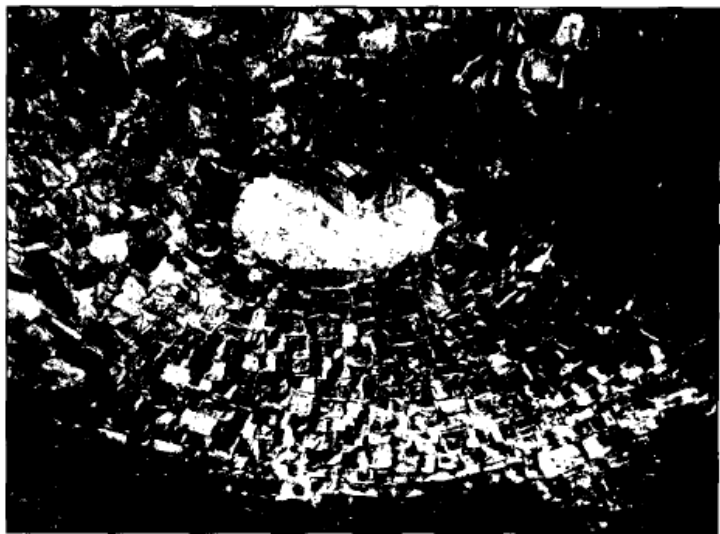
Es compromet a no fer pagar més de dos diners per cada lliura de gel "als senyors mostassaps" (6) i, el mateix preu a l'arrendador de l'aiguardent per poder refrescar la beguda.

La manca del servei estava castigat "...en ban de cinc sous per cada vagada que li faltará gel y tindran llibertat los senyors mostassaps de redoblar-li lo ban de quart en quart de ora". Contrau l'obligació "...en cas que lo senyor Abad de Poblet vingui a la present vila donar-li per cada dia que hi estarà

mitja arrova de gel, y aixi mateix als senyors batlle y jurats donar-los a cada un de ells per cada dia que y aniran a cercar, una lliura de gel de mitja en mitja o tota la lliura...". A Verdú el servei del gel començava el dia 22 d'abril, vigílies de la famosa fira de Verdú, i es tancava el primer dia de novembre. Durant aquest temps diu la contracta "...ninguna persona podrà vendre vi blanc foraster exceptuant los tres dies de les dues fires, que tothom tindrà llibertat de vendre".

L'arrendador té la concessió de: "...poder vendre vi refrescat en tot lo present temps, menos la mesada del Senyor y ninguna altra persona en podrà vendre de refrescat en tot lo temps del arrendament, y qui contrafarà caurà en ban de cinquanta sous..." (8)

L'arrendament es feia públic mitjançant l'encesa

Vista de la cúpula i boca superior. Les llambordes són col·locades sense retocs de picapedrer. Observis a la part superior les sortint i cantelludes pedres de la fassa volta.

de cera, apostant fins "a la extinció de la última candela"...

Seguirà.....

TALLERS CELESTÍ FARRÉ
AGÈNCIA PEUGEOT

Ctra. N II, Km. 509
Tel. i Fax 973 311 863 • 25300 TÀRREGA (Lleida)

1. A. P de Verdú. Documentos varios tomo 2
2. A. P de Verdú. Documentos varios tomo 2
3. A. M de V. Llibre de les stimes.
4. A.P de V. Documentos varios tomo 2
5. La lliura de pes es igual a 0,400 kg.
6. Mostassaps o Mostassaf, carrer designat pels jurats pel control de pesos i mesures, mercats i fires, transaccions, alius i reformes i habitats particulars. Fou abolit pel decret de Nova Planta.
7. La vila obtenia de l'arrendament de l'aiguardent 7 lliures, i de l'arrendament del Pou uns anys amb altres 50 lliures.
8. La "mesada" era un dels drets més antics de Poblet, pel qual l'Abad es reservava vendre el vi refrescat amb gel a la monja durant 30 dies que solien ser entre juny i juliol.